

УДК 330.3:517.5

КУЗЬКО С.О., аспірант

Науковий керівник – ПОЛІЩУК Н.В., д-р екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

gorsing@meta.ua

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано існуючі теоретико-методичні підходи до сутності й змісту дефініцій, пов'язаних із категорією “механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств”. Обґрунтовано, що механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарського підприємства є комплексним поняттям. Розуміння сутності механізму сприятиме розробці взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких з урахуванням комплексного підходу впливатиме на загальну результативність економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: управління, механізм, механізм управління, комплексний підхід, складові механізму.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки передусім позначилися на управлінні економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств, що зумовило необхідність наукового осмислення й теоретичного обґрунтування цих процесів, окреслення шляхів адаптації економічного механізму до новітніх умов, формування нового, більш ефективного механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств, розробки напрямів практичної їх реалізації у сучасних економіко-правових умовах. У зв'язку з цим, актуальності набувають проблеми знаходження оновленого теоретичного і методичного інструментарію, його застосування на засадах, адекватних реальній економіці. Потребує уточнення аналіз сучасних підходів до розуміння термінів “економічна система”, “механізм” і “економічний механізм” з урахуванням сучасних вимог та комплексного аспекту.

Кожне підприємство, у тому числі сільськогосподарське, ґрунтується на певному механізмі управління на всіх рівнях господарювання, в усіх своїх функціональних блоках незалежно від виду діяльності. Ефективний механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарського підприємства сприяє зменшенню виробничих витрат і зростанню прибутків від діяльності цього підприємства. Зазначене потребує відповідного ефективного використання ресурсів підприємства. Отже, завданням дослідження є аналіз існуючих теоретико-методичних підходів щодо сутності й змісту категорій, пов'язаних із категорією “механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств” і доведення необхідності комплексного підходу до зазначеного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини неефективного управління сільськогосподарським підприємством у сучасних конкурентних умовах полягають у недостатньому розумінні сутності економічного механізму управлінської діяльності, що призводить до неналежного виконання як основних, так і специфічних функцій управління (планування, організації, координації, регулювання, контролю розвитку підприємства, інституційної спроможності, нормування, інформаційного та комунікаційного забезпечення тощо), а також до неефективного використання методів управління.

Пошуки шляхів прискореного розвитку економіки України органічно поєднані з розробкою й застосуванням фундаментальних принципів та методів управління. На думку спеціалістів, сільське господарство, виконуючи важливу роль у ринковій економіці, котра пов'язана із продовольчою безпекою держави, на сьогодні потребує більшої уваги щодо вирішення проблем із формування ефективного механізму управління економічною діяльністю [1].

Дослідженню зазначених проблем присвячені роботи вчених-економістів: В. Г. Андрійчука, І. О. Бланка, Ж. М. Балабанюк, В. О. Василенка, В. М. Геєця, А. Г. Мазура, С. В. Мочерного, Н. Р. Нижник, О. О. Орлова, Н. В. Поліщук, О. В. Скидана та ін. У науковій літературі з управління значне місце посідають дослідження та аналіз категорій механізму управління. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт з окресленої проблематики, залишаються недостатньо розкритими питання щодо обґрунтування концепції формування ефективного економічного механізму управління на підприємствах АПК. У контексті сучасної економічної та управлінської парадигми потребують уточнення методичні підходи до вдосконалення механізму управління економічною

діяльністю сільськогосподарських підприємств і розробки напрямів практичної їх реалізації у сучасних економіко-правових умовах [2].

Більшість дослідників розглядають окремо економічні, організаційні та інші аспекти процесу управління, що само по собі є достатньо важливим. Проте, не менш важливим є комплексне вирішення проблем управління. Окрім цього, особливості функціонування сільськогосподарських підприємств потребують застосування не тільки загальних принципів і методів управління. За дослідження функціонування цих підприємств слід враховувати фактори випадковості і невизначеності, які пов'язані із вказаними особливостями.

Метою дослідження є узагальнення підходів до визначення категорії “механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств” та виділення його специфіки в аграрному секторі для обґрунтування надалі системи взаємопов'язаних показників і критеріїв результативності зазначеної діяльності.

Матеріали та методика дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо питань, пов'язаних із категоріями “економічна система”, “механізм”, “економічний механізм”. У процесі дослідження використовувались такі наукові методи, як діалектичний, абстрактно-логічний, графічний, узагальнення та порівняння, метод структурного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. Чітке усвідомлення й врахування усіх складових економічного механізму сприяє відстеженню основних трендів розвитку сільськогосподарських підприємств з метою підвищення точності прогнозування цього розвитку і окреслення чинників впливу на зазначений розвиток, сприяє підвищенню якості компаративного (порівняльного) аналізу.

Наразі вельми суттєвими є знаходження дієвого методологічного інструментарію оцінювання економічної діяльності сільськогосподарських підприємств із побудовою та застосуванням адекватних механізмів ефективного управління нею. Такий інструментарій має сприяти встановленню відповідних взаємозв'язків між механізмом управління і функціями, характеризуючи ключові елементи системи, якою є сільськогосподарське підприємство [2]. Він також сприятиме зниженню інформаційної асиметрії, розширенню транспарентності (прозорості) інформації, покращенню організаційно-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення економічної діяльності підприємств, слугуватиме певною інформаційною платформою ухвалення управлінських заходів щодо покращення цієї діяльності.

Управлінському механізму в економічній діяльності, на думку Балабанюк Ж.М., належить найважливіше місце, оскільки саме через механізм управління приводяться в дію і реалізуються інші механізми організації; зростає актуальність розуміння сутності поняття механізму управління та показників його оцінювання. Через застосування різноманітних механізмів підприємства реалізуються функції управління економічною діяльністю, тобто відбувається процес управління підприємством [3].

Зазначимо, що поняття “механізм” є одним із базових елементів в ієрархії економічних категорій. Воно було запозичене економістами з механіки і в загальному випадку означає систему ланок, які перетворюють рух одних із них на необхідний рух інших, причому існують вхідна і вихідна ланки. Механізм управління є складною управлінською категорією. Аналіз літературних джерел стосовно цього терміна вказує на неоднозначне трактування його різними авторами, що певною мірою ускладнює його універсальне застосування.

В економічній науці поняття “механізм” вживається у переносному значенні і означає “внутрішню будову, систему чого-небудь” і на сьогодні має такі тлумачення:

- пристрій, прилад, що здійснює ряд механічних операцій;
- сукупність процесів, прийомів, методів, підходів; здійснення певних дій задля досягнення мети [4].

Механізм управління – спосіб організації управління суспільним виробництвом із притаманними йому формами, методами, засобами, які відповідають кожній історичній епосі та соціально-економічному устрою [4].

Механізм управління – це категорія управління, котра містить цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні і фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали [5].

Категорія “механізм” у “Короткому економічному словнику” визначена як послідовність станів, процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища; система, пристрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності [6].

Французький вчений Анрі Кульман наголошував на існуванні величезної кількості механізмів, які на його думку, являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в яких відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан, або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилання і результуючу реакцію [7].

Дослідження системи дозволяє виявити окремі її елементи, їх властивості і взаємозв'язки, котрі виникають між елементами системи. Грунтуючись на цьому базовому посиленні, французький дослідник Кульман А. підкреслював, що механізм можна визначити як необхідний взаємозв'язок, котрий виникає між різними економічними явищами. Механізм окреслює певну послідовність економічних явищ: його складовими елементами є не тільки вхідне і вихідне явища, а й процеси, що відбуваються між ними. Дослідник також зауважував, що механізми – це системи взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу [7].

Біловодська О.А. і Мельник Ю.А. у своїй роботі “Механізм маркетингового антикризового управління” наводять таку структуру механізму управління: суб'єкт управління, об'єкт управління, цілі управління, критерії управління, елементи об'єкта управління, ресурси управління, методи управління [8], яка, на нашу думку, має бути доповнена такими елементами механізму, як функції та принципи управління.

Цієї ж думки притримується автор Василенко В. О. Він вважає, що механізм управління містить мету і завдання, принципи, закони і закономірності, функції і методи управління. Процес управління являє собою систему комунікацій, технологію управління (розробку і реалізацію управлінських рішень), представництво, інформаційне забезпечення. Структура управління, в свою чергу, містить функціональну й організаційну структури, схему організаційних відносин, конкретні схеми взаємодій вищих органів управління і структуру персоналу. Техніка управління, на думку цього автора, містить комп'ютерну й організаційну техніку, офісні меблі, мережі зв'язку (внутрішні чи зовнішні), систему документообігу. У свою чергу, методологія і процес управління формують управлінську діяльність, а структура і техніка управління – механізм управління [9].

Ми погоджуємось із думкою Балабанюк Ж. М., що базовими елементами управління є система, процеси, управлінські рішення й персонал, які у разі взаємодії і взаємозалежного впливу забезпечують реалізацію поставленої цілі та завдань організації. На нашу думку, серед вказаних елементів слід враховувати також інші ресурси, окрім персоналу, зокрема, матеріальні, фінансові та інформаційні.

Окрім цього, Балабанюк Ж. М. стверджує, що “механізм управління являє собою сукупність таких елементів, як організаційні форми і структури управління, методи і важелі впливу, що забезпечують ефективну реалізацію характерних для виробництва цілей і найбільш повно на цьому етапі задовольняють суспільні, колективні та індивідуальні інтереси і потреби”. Автор також наводить декілька визначень механізму управління:

- механізм управління – сукупність органів, засобів і способів (методів, прийомів, технологій) взаємодії між двома підсистемами організації – керуючої та керованої;
- механізм управління – сукупність цілей, функцій, принципів та методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування організації [3].

Вважаємо, що формування та вибір цілей є початковим пунктом управління. Саме тому механізм управління відрізняється від інших механізмів (технічних та біологічних) тим, що вплив суб'єкта управління на об'єкт відбувається, насамперед, через визначення мети діяльності. На нашу думку, це не суперечить такій властивості систем, як наявність цілеспрямованості.

Різні автори включають до складу механізму різні елементи [3, 7, 5, 9], але в цілому склад цих елементів збігається.

Під механізмом управління сільськогосподарським підприємством з урахуванням особливостей функціонування цього підприємства ми розумітимемо сукупність цілей, завдань, функцій, принципів, методів, засобів, прийомів, чинників, технологій, ресурсів, типів і результатів управління (рис. 1).

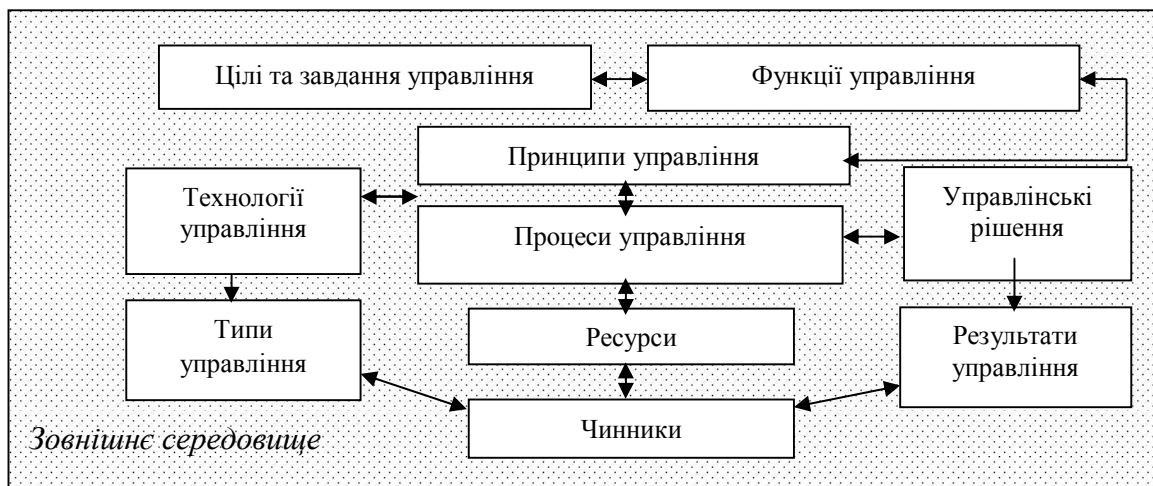

Рисунок. Концептуальний механізм управління сільськогосподарським підприємством

Джерело: узагальнено автором.

Механізм реалізує управлінські рішення, виконуючи певні функції через процеси управління в межах типів управління за певними технологіями завдяки наявним ресурсам. Результати управління з урахуванням чинників впливу на них є складовою цього механізму.

Механізм управління сприяє здійсненню ефективного впливу керуючої системи на керовану. Функціонування механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств має базуватись на комплексному підході. Функціональними модулями (блоками) мають бути такі:

- *виробничий* (виробництво продукції рослинництва і продукції тваринництва тощо);
- *організаційний* (об'єкти, суб'єкти, цілі, завдання, функції, методи управління, типи, чинники, результати управління);
- *мотиваційний* (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукають працівників до результативної роботи);
- *економічний* (державне управління, управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо);
- *правовий* (закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, методичні рекомендації, інструкції тощо);
- *природо-біологічний* (клімат, зонування, екологія, біологічні механізми рослин і тварин тощо);
- *політичний* (формування економічної, соціальної, фінансової, промислової та ін. політики);
- *інформаційний* (збирання, зберігання, обробка, обмін інформацією тощо);
- *логістичний* та ін.

Комплексний підхід до функціонування сільськогосподарського підприємства передбачає розглядання його як комплексного явища у тісному взаємозв'язку всіх блоків механізму управління у сфері виробництва, реалізації та споживання продукції. Такий підхід сприятиме підвищенню результативності функціонування сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Механізм управління економічною діяльністю сільськогосподарського підприємства є комплексним поняттям. Розуміння його сутності сприятиме розробці взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких здійснюватиме свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства. Зазначене вимагає подальшого удосконалення теоретичних та практичних засад щодо інструментарію управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Це дозволить із позицій комплексного підходу здійснювати подальше удосконалювання механізму управління економічною діяльністю і спрямовувати його на розвиток сільськогосподарських підприємств як складних, динамічних, керованих соціально-економічних систем з метою їх результативного функціонування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К.: Вид-во КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Поліщук Н. В. Функціонування економічних систем: моделі складових результативності: [моногр.] / Н. В. Поліщук. – Вінниця: Видавничий центр Вінницького національного аграрного університету, 2010. – 320 с.

3. Механізм управління організацією: сутність поняття та пропозиції щодо оцінки його ефективності [Електронний ресурс] / Ж. М. Балабанюк. – Режим доступу: <http://mev-hnu.at.ua>.
4. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста / С. М. Гончаров, Н. Б. Кушнір. / За ред. проф. С. М. Гончарова. – Рівне: НУВГП, 2008. – 264 с.
5. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. Федорчак // “Демократичне врядування”: науковий вісник. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf.
6. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – 5-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
7. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; под общ. ред. Н. И. Хрустальной; пер. с франц. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.
8. Біловодська О. А. Механізм маркетингового антикризового управління підприємством / О. А. Біловодська, Ю. М. Мельник // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2010. – № 6, Т. 4. – С. 105–108.
9. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник / В. О. Василенко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.

Механизм управления экономической деятельностью сельскохозяйственных предприятий

С.О. Кузько

В статье проанализированы существующие теоретико-методические подходы к сущности и содержанию дефиниций, связанных с категорией "механизм управления экономической деятельностью сельскохозяйственных предприятий". Обосновано, что механизм управления экономической деятельностью сельскохозяйственного предприятия является комплексным понятием. Понимание сущности механизма способствует разработке взаимосвязанных управленческих решений, каждое из которых с учетом комплексного подхода влияет на общую результативность экономической деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: управление, механизм, механизм управления, комплексный подход, составляющие механизма.

Надійшла 11.10.2013.